

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Навчально-науковий інститут філології, перекладу та журналістики

Кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики

Освітньо-професійна програма

Журналістика. Видавнича справа та редагування

Спеціальність 061 Журналістика

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

ЕТНОСТИЛЬ В КНИЖКОВОМУ ОФОРМЛЕННІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ УКРАЇНЦІВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Студентки Дерев'янка Віти Миколаївни

Науковий керівник:

к. н. із соц. комунік., доцент кафедри
української літератури, методики її навчання та журналістики
Подольяка Надія Степанівна

Рецензент:

Яненко Я. В. доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри
журналістики та філології Сумського державного університету

Допущено до захисту

Завідувач кафедри української літератури, методики її навчання та
журналістики

_____ д.пед.н. Бондаренко Ю. І.

20.06.2022 р.

Дерев'яню В. Етностиль в книжковому оформленню як елемент ціннісної парадигми українців у незалежній українській державі: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр; спец.: 061 – журналістика; наук. керівник Н. С. Подоляка. Ніжин. НДУ імені Миколи Гоголя, 2022. 68 с.

У роботі розглянуто особливості етностилю в книжковому оформленні періоду незалежної української держави. Надано рекомендації для видавництва у використанні елементів етностилю.

Ключові слова: етностиль, графіка, оформлення книги, дизайн, ціннісні парадигми.

Derevyanko V. Ethnic style in book design as an element of the value paradigm of Ukrainians (1991–2021): qualification work for a bachelor's degree; special: 061 - journalism; Science. head NS Podoliak. Nizhyn. NDU named after Nikolai Gogol, 2022. 68 p.

The peculiarities of ethnic style in the book design of the period of the independent Ukrainian state are considered in the work. Recommendations for publishers in the use of ethnic style elements are given.

Key words: ethnic style, graphics, book design, design, value paradigms.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ЕТНОСТИЛЬ ЯК ЦІННІСНА ПАРАДИГМА.....	7
1.1. Історіографія та джерельна база.....	7
1.2. Поняття «етностиль».....	9
1.3. Ілюстрація в етностилї як структурний компонент книги: історичний аспект.....	14
Висновки до розділу 1.....	18
Розділ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ІЛЮСТРУВАННЯ КНИГ В ЕТНОСТИЛІ.....	19
2.1. Методи та моделі аналізу ілюстративного матеріалу.....	19
2.2. Науково-методичні рекомендації щодо використання ілюстративного матеріалу в етностилї.....	32
Висновки до розділу 2.....	34
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38
ДОДАТКИ.....	41

ВСТУП

У сучасному світі роль інтелектуального продукту стрімко зростає. Книжкова продукція набуває особливого значення. Для її реалізації використовуються різноманітні маркетингові підходи. Кожен видавець ставить собі завдання наповнити книжку не лише цінним змістом, а й створити привабливий зовнішній вигляд. Саме тому у редакційно-видавничому процесі значне місце приділяється книжковому оформленню та обличчю книги – обкладинці чи палітурці.

Досить часто вдалий вибір обкладинки стає вирішальним фактором для успіху видання. Проте варто пам'ятати, що обкладинка це не лише гарне поєднання тексту, шрифту, кольорів та зображення, а й спосіб передачі головного сенсу видання. Таким чином обкладинка є чи не найважливішою частиною книги, яка не тільки створює перше враження, а й комунікує з людиною.

Можна стверджувати, що певною мірою саме дизайн книги впливає на формування менталітету окремої людини, а відтак, народу загалом.

Актуальність обраної теми визначається потребою розгляду етностилію в книжковому оформленні як елементу ціннісної парадигми українців. Насамперед цьому сприяє велике значення етнічного стилію як компонента культури українського народу.

Зацікавленість в дослідженні характерних ознак етностилію та практик його використання протягом останніх років збільшилася. Поняття «етностиль» на сьогодні активно досліджується в різних напрямках, зокрема в контексті дизайну одягу, інтер'єру та декоративно-ужитковому мистецтві. Підтвердженням цьому є хоча б такі культурні заходи, як різні виставки в етностилі. На таких виставках найчастіше головними експонатами є одяг, аксесуари, ювелірні прикраси, ляльки, предмети інтер'єру та декору. Також етнічний стиль є одним із найулюбленіших стилів багатьох дизайнерів, і тому досить часто покази мод проходять саме в цьому стилі. І хоча етнічний стиль

давно вже захопив багатьох поціновувачів культури, сфера видавничого бізнесу довгий час була недоторканою. Символіка етно знайшла своє місце і в оформленні книжкової продукції, проте ця тема досі не була дослідженою.

Об'єктом дослідження є видавнича продукція сучасних видавництв України.

Предметом – обкладинки та палітурки з елементами етностилю в оформленні.

Метою дослідження є аналіз використання символів етнічного дизайну в книжковому оформленні.

Означена мета передбачає вирішення таких основних науково-дослідницьких завдань:

- визначити основні напрямки публікативної активності дослідників теми;
- розглянути поняття «етностилю» в різних галузях;
- охарактеризувати історичні етапи розвитку ілюстрації в етностилі на теренах України;
- проаналізувати використання етнічної символіки в книжковій продукції сучасних видавництв;
- надати рекомендації щодо використання ілюстративного матеріалу в етностилі.

Новизна дослідження полягає у спробі аналізу сучасного книжкового ринку, з виявленням, відбором та порівнянням видань з використанням елементів етностилю в оформленні, доведені або спростуванні факту популярності даного стилю у видавничій сфері.

У дослідницькій роботі було використано ряд **методів**. В основі роботи – метод аналізу досліджуваного предмету, шляхом розчленування його на окремі елементи, властивості, відношення. Синтезування зібраної інформації є необхідним у дослідженні теми. Також використано метод порівняння, який

передбачає знаходження подібностей та відмінностей. Не обійшлося без узагальнення отриманих результатів.

Хронологічні межі дослідження визначено як період 1991–2021 роки, оскільки це 30 річна історія незалежної країни, яка поступово формувала пріоритети й національні цінності. А також причиною стало те, що сьогодні ми маємо можливість на ресурсі онлайн-магазинів оцінити всі здобутки в напрямку розвитку книжкового оформлення й формування ціннісних парадигм у видавничому продукті.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи апробовані на міжнародній науково-практичній конференції «Зміна парадигми сучасної науки після військового вторгнення РФ на територію незалежної України» (Асоціація міжнародного освітнього та наукового співробітництва (Україна, Ужгород), Inštitút odborného rozvoja (Slovensko), Universitatea de Vest «Vasile Goldiș» din Arad (România), Centrul Universitar Nord din Baia Mare (România), 22-23 червня 2022) та будуть опубліковані в збірнику тез конференції після 15 липня 2022 р. Усі учасники конференції будуть забезпечені збірником тез конференції та сертифікатом про участь, завіреним печаткою. Учасники конференції матимуть можливість презентувати збірник матеріалів і сертифікат як підтвердження участі у міжнародній конференції, що відбувалась у країні, яка входить до Європейського Союзу. Учасники конференції отримують сертифікат із зазначенням обсягу підвищення кваліфікації (15 годин – 0,5 кредита ECTS).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота має вступ та два розділи. Перший розділ – теоретичний, містить у своєму складі три підрозділи. Другий розділ – практичний, поділяється на два підрозділи. Наприкінці розміщені висновки дослідження, список використаної літератури та необхідні додатки.

Розділ 1. ЕТНОСТИЛЬ ЯК ЦІННІСНА ПАРАДИГМА

1.1. Історіографія та джерельна база

Книга в усі часи була продуктом поліграфії, який цікавив багатьох дослідників. І хоча більшість з них звертали увагу на її текстове наповнення, все ж знайшлися і ті, хто зацікавився художнім оформленням. Внаслідок цього у науковій літературі існує чимало праць присвячених ілюстративному матеріалу. Отож в дослідженні даної теми можна спиратися на праці таких науковців та художників-редакторів, як Я. Запаско [30, 31], А. В'юник [2], П. Гіленсон [10, 11], С. Добкін [15], Б. Валуєнко [3, 4], Ю. Герчук [9]. Серед сучасних дослідників художньо-технічного оформлення друкованих видань слід виокремити публікації М. Тимошика [27, 28, 29], В. Сави [25] та С. Яреми [13].

Більшість дослідників намагалися висвітлити питання зародження книжкового оформлення. Вагомий внесок у дослідження цієї теми здійснив мистецтвознавець Яким Запаско. У своїх працях дослідник спробував проаналізувати вплив народного мистецтва на художнє оздоблення української рукописної книги XI – першої половини XVIII ст., мистецьку спадщину окремих відомих особистостей у розвиток культури книги та її оформлення [31]. Я. Запаско став першим, хто детально розглянув національне орнаментальне мистецтво та художнє оформлення книги як єдине явище, глибоко вивчив національні риси в дизайні видавничого продукту [3]. А В'юник А. досліджував оформлення видань Києво-Печерської лаври XVII – XVIII ст. [2]

Орнаментальні мотиви у книжковому оформленні досліджував і Ю. Герчук, який аналізував закономірності їх формування, а відтак доводив тезу про те, що орнамент – не лише елемент прикрашання, а й спосіб передачі суспільної інформації [9].

Не менш вагоме значення має і навчальна література, яка з'явилася протягом останніх років. Зокрема, велика кількість підручників та посібників призначених для журналістів, редакторів та видавців містять розділи

присвячені книжковому оформленню. Користується попитом «Справочник технического редактора» П. Гіленсона [10] та його ж «Справочник художественного и технического редакторов» [11]. Схожі підручники укладали й інші автори, зокрема С. Добкіну належить видання: «Оформление книги. Редактору и автору» [15].

Важливі дослідницькі праці щодо проблем сучасного оформлення книжок здійснив український мистецтвознавець Б. Валуєнко. У число праць входять: 9 монографій і близько 60 статей, навчальний посібник, велика кількість методичних розробок, наочні посібники. Серед них «Специфіка оформлення книжкових оправ» [4], «Композиція видання: мистецтво зовнішнього оформлення книги» [3].

Найчастіше автори звертали увагу на питання оформлення книги у відповідності з її призначенням. Отож у працях дослідників книжкового мистецтва можна знайти рекомендації щодо оформлення видань.

Теми художнього оформлення торкається й М. Тимошик у підручнику «Історія видавничої справи» [29], навчальному посібнику «Видавнича справа та редагування» [28] та практичному посібнику «Книга для автора, редактора, видавця» [27].

У сучасних ЗМІ досить велика кількість публікацій присвячених книжковому оформленню. Зокрема актуальна тема дизайну дитячої книги. Велику кількість публікацій в цьому напрямку зробила М. Єфімова [19, 20, 21, 22]. Тему українського книжкового дизайну у своїх статтях розглядають К. Павлевич [24] та О. Гаджій [8]. А на сайті «Telegraf» розміщена цікава стаття щодо змін в обкладинках книжок за останні 20 років. У окресленій темі розглядаються тенденції книжкового оформлення на прикладах видань «Видавництва Старого Лева»[33].

Таким чином можна зробити висновок, що у питанні книжкового оформлення дослідників цікавив перш за все початковий період зародження художнього оформлення книги. Тема досі залишається актуальною. Це

формує досить потужну історіографію та джерельну базу для майбутніх досліджень.

1.2. Поняття «етностиль»

До сьогодні поняття «етностиль» не виокремлено у науково-довідкових виданнях, а тому для його трактування доцільно використати суміжні поняття, які мають синонімічні значення. Такими поняттями є «етнос», «етнічне», «етнічність» та «етнічна культура». Виникає потреба й у з'ясуванні визначення терміну «стиль».

У першу чергу варто розглянути трактування поняття «етнос». У «Словнику Української мови» запропоноване наступне визначення: «Загальна назва спільноти людей (нація, народність, плем'я), що історично склалася та має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки» [26]. «Словник термінів міжкультурної комунікації» пропонує схоже трактування: «Етнос (гр. *ethnos* – народ, плем'я) – історично сформована на певній території стійка сукупність людей, що мають спільні риси і стабільні особливості культури й мови, психологічного складу, а також усвідомлення своєї єдності й відмінності від інших подібних утворень» [18]. Словник також виділяє характерні ознаки які відрізняють одну етнічну групу від іншої. До таких ознак належать: мова, народне мистецтво, звичаї, обряди, традиції, норми поведінки, особливості комунікації та ін. Зазначається, що важливою характеристикою етнічності є наявність самосвідомості, пов'язаної з уявленням про спільне походження, етнонім. Крім того, у словникові виділяється два види етносу: корінний та некорінний.

Для більш глибокого розуміння поняття варто переглянути і «Філософський енциклопедичний словник». У ньому поняття «етнос» та «етнічність» мають єдине значення і трактуються як «спільнота, в якій люди об'єднані вірою у спільне походження та наявністю культурної єдності – мови, звичаїв, міфів, епосу і т. п.» [30].

Цікавий факт, зазначений у словникові: від початку під словом «етнос» греки мали на увазі не тільки групи людей, а й деякі скупчення тварин, скажімо птахів, комарів тощо. Згодом розуміли «чужих», тобто тих хто не відносився до племен греків. Через деякий час римляни ідентифікували не племенні народи таким же словом, зазвичай це стосувалося варварів, а після прийняття християнства, людей іншої віри. Тому це слово набуло негативного смислового відтінку. Таким чином, у європейських країнах більш вживаними стали слова «народ» (від латинського *populus*) та «нація» (від латинської *natio*), проте вони не спроможні передати того значення, яке окреслює «етнос».

«Словник етнографічних термінів» позначає етнос як «спільноту людей, яка історично склалась на певній території, виокремлює себе від інших спільнот і характеризується спільністю звичаєво-побутової культури, мови та ідентичності», а етнічність як «систему особливих рис, характерних для певних етносів» [17].

Досить цікаве трактування поняттю «етнічне» запропоноване Ларисою Шаповал: «мінлива етнологічна категорія, яка в пострадянських дослідженнях переважно вказувала на приналежність до етносу, його культури, традицій; у західній науковій традиції вона позначає окремо взяті етнічну особливість (расову, культурну, релігійну тощо), або ж комплекс певних рис (мовних, фізичних, релігійних), які вирізняють певну групу з ширшої етносоціальної системи» [32].

На даному етапі поняття «етнос» є досить об'ємним, а тому і широко досліджується багатьма етнографами, і, більше того, є головним об'єктом таких гуманітарних наук, як етнологія та етнографія. Це поняття намагалися пояснити багато вчених, в результаті чого сформувалися різні підходи, а тому не існує загальноприйнятого визначення.

З вищесказаного зрозуміло, що говорячи про етнос, маємо розуміти, що це поняття напряму відноситься до культури. Тож доцільно з'ясувати, що представляє собою етнічна культура. «Філософський енциклопедичний словник» В. Шинкарука трактує це поняття як «культура, першоджерелом

якої є колективна творчість, що включає спосіб життя, світогляд, мову, народне мистецтво» [17]. Таким чином, етнічна культура є всім тим, що оточує спільноту і є безпосередньо створеним нею. До цього можна віднести і способи поведінки, і етносимволіку, міфи, ритуали, художню творчість тощо.

«Словник етнографічних (етнологічних понять та термінів)» за редакцією Л. Шаповал дає декілька визначень поняттю «етнічна культура»: «1) успадкований комплекс соціальної практики та системи вірувань, традицій і звичаїв, що певним чином визначають спосіб життя етносу; 2) сукупність тільки тих вироблюваних і споживаних етносом культурних елементів і структур, які володіють етнічною специфікою і сприймаються як характерні саме для даного етносу [32].

При аналізі довідкових видань знайшлося й визначення частині слова «етно». «Енциклопедія Сучасної України» пропонує наступне: «частина складних слів, що відповідає поняттям «народ», «народний», напр.: етногенез, етнографія, етнологія» [16].

Термін «стиль» багатозначний. Спираючись на трактування Академічного тлумачного словника 1970–1980 рр. можна виокремити такі визначення:

1. Сукупність ознак, які характеризують мистецтво певного часу та напряму або індивідуальну манеру художника стосовно ідейного змісту й художньої форми.

2. Сукупність прийомів у використанні засобів мови, властива якому-небудь письменникові або літературному творові, напряму, жанрові і т. ін.

3. Сукупність прийомів, характерних рис якої-небудь діяльності, поведінки, методу роботи.

4. Характерна манера поводитися, говорити, одягатися і т. ін.

Отож в загальному стиль розуміється як сукупність характерних ознак, особливостей, властивих чому-небудь. Своє походження поняття також бере від греків, колись мало значення спеціальна паличка для письма. Саме через

це нині слово стиль в літературі трактується як індивідуальна манера письма конкретного автора.

У сучасному світі різні стилі присутні як в мистецтві, так і в науці, і досить часто мають тотожні назви. Зокрема, це можна спостерігати при вивченні архітектури, літератури, музики тощо.

Що ж стосується етностилу то його теж можна розглядати через призму інших наук та мистецтв. Найбільшого використання етностиль набув у архітектурі, дизайні-інтер'єру та дизайні одягу.

Визначення терміну «етностиль» не є зафіксованим в науковій літературі, і досить часто замінюється поняттями «національний стиль», або «історичний стиль», проте вони не відповідають художньо-естетичній парадигмі даного феномену. Можливою причиною відсутності трактування етностилу в науковій літературі, може бути те, що він не має чітко вираженого національного характеру та не передає естетичну концепцію певного історичного періоду, а отже може відноситися не до стилю, а скоріше до напрямку. Тому ще однією перешкодою у визначенні етностилу є розбіжність близьких за значенням понять. А тому задля його означення потрібно проводити глибоке дослідження питання.

Спираючись на певні сайти, все ж можна знайти визначення поняттю «етностиль». З точки зору оформлення інтер'єру та архітектури – «це відтворення в інтер'єрі елементів етнічних мотивів культури будь-якого народу» [18].

У дизайні-інтер'єру найбільш використовуваними вважаються африканський, американський, китайський, японський та український етнічні стилі. Їх відмінність полягає в домінації конкретних кольорів, різності форм та фактур, особливостях використання матеріалів та аксесуарів.

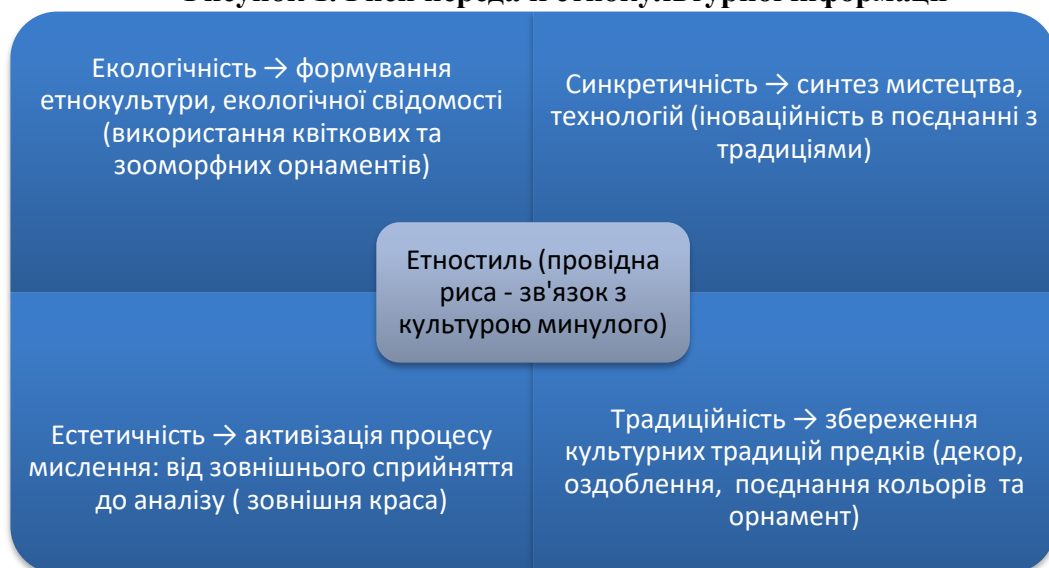
Якщо розглядати етностиль з точки зору дизайну одягу – то слід обов'язково наголосити, що це не національний одяг, а одяг, в пошитті якого використовували елементи народних мотивів. Щоб створити образ в українському етнічному стилі варто використовувати яскраві кольори, велику

кількість декоративних елементів (вишивку, шиття, стрічки, тасьму, декоративні нитки, бісер тощо). Також характерним для українського етнічного стилю в одязі є простота, що дозволяє рухатися вільно. Щодо орнаментів та малюнку то найпоширенішими є квіткові та зооморфні принти, а також різноманітне поєднання геометричних фігур. Серед аксесуарів – різноманітні хустки, пояси, вінки з квітковим декором, прикраси на шию та руки.

Звідси можна зробити висновок, що в книжковому оформленні будуть використовуватися схожі засоби, зокрема малюнки та орнаменти, візуально-образна символіка, конкретні сполуки різних знаків, графіка зображень, їх розміщення та кольори. Саме ці засоби і стануть головними ознаками, за допомогою яких можна віднести або не віднести книжкове оформлення до українського етнічного стилю.

Отже, поняття «етностилу» є об'ємним явищем, яке має стало вираженні принципи світосприймання, естетичні концепції певного історичного періоду, національний менталітет та творче мислення суспільства. Його застосування у різних галузях життя сприяє передачі етнокультурної інформації (рис.1).

Рисунок 1. Риси передачі етнокультурної інформації

Таким чином, пропонуємо використовувати визначення: етностиль – це стиль у науці, культурі та мистецтві, який передбачає відображення менталітету, культурних традицій та звичаїв і обрядів конкретного етносу.

Говорячи про етностиль у книжковому оформленні, слід у першу чергу з'ясувати які для цього використовуються ілюстрації та орнаменти, а також проаналізувати їх з точки зору історичного розвитку.

1. 3. Ілюстрація в етностилі як структурний компонент книги: історичний аспект

Явище етностилу тісно пов'язане з етнодизайном. Він у свою чергу передбачає синтез етнології, культурології, дизайну, мистецтвознавства, естетики та філософії та формування їх в культурно-історичну цінність. Використання етнодизайну спостерігаємо в декоративно-прикладному мистецтві, архітектурі, рекламі, моді та книжковому оформленні. Витоками його утворення є народне мистецтво та творчість. Отож зародження етностилу й етнодизайну сталося ще в найдавніші часи і формувалося протягом тисячоліть, а з часом безпосередньо стало фундаментом формування українського графічного дизайну.

Український етнічний стиль та етнодизайн передбачає використання традиційних образів-символів, які протягом поколінь зберегли своє значення: птахи загалом (символізують гармонію та вважаються вісниками Сонця на Землі); павич (символізує тривалий шлюб); грифон (символ Сонця та домашній охоронець скарбів); фазани (символізували світло, достаток і добру вдачу); ластівка (відображає весну, тепло, віщує добро і сімейне благополуччя); голуб (означає щирю любов, відданість); півень (символ пробудження, відродження); сокіл (мужність та звитяга); зозуля (уособлює таємницю вічного плину часу); журавель (любов до Батьківщини); вазони, птахи (земне життя); риби та змії (потойбічний світ) тощо.

Вплив народного ужиткового мистецтва на книжкове оформлення можна спостерігати на прикладі найдавніших рукописних книг –«Юр'ївського

Євангелія» (1120–1128) та «Добрилового Євангелія» (1164). Для першого видання характерні наступні ознаки: колір заголовних літер виконаний червоною фарбою та її відтінками, стилізованість форм заголовних літер, вплетення в орнаментику заставок та ініціалів зображення тварин, птахів та кумедних постатей людей.

На малюнках талановитого ілюстратора «Добрилового Євангелія» однакова композиційна схема. Євангельські постаті розміщені в квадратах, обрамлених колонними орнаментами, що доповнені великими банями. Композиційний підхід поєднує декоративні та суто графічні елементи. Скупий малюнок розкриває лише основне без зайвих деталей. Зображення мають декоративний характер лінійних площин, що є свідченням впливу декоративно-ужиткового мистецтва.

Ще один відомий книжковий раритет з використанням української символіки – Реймське Євангеліє. Про його українську приналежність свідчать ініціали, заголовні літери та заставки оформленні кольорами, якими завжди славилися київські рукописи. Це синій, жовтий та малиновий, які спочатку поєднувалися на прапорах Київської держави, а згодом і козацької України. В оформленні Реймського Євангелія простежуються особливості світосприймання та традиції українського народу, що формують своєрідний національний код.

Значного удару для розвитку книжкового оформлення завдала монголо-татарська навала в середині XIII ст. Проте український народ продовжував відновлювати втрачене та розвивати свою культуру. Важливим завданням ілюстраторів було виховати патріотизм та велич українського духу. Отож в книжкових мініатюрах спостерігалися прийоми декоративно-ужиткового мистецтва, особлива увага приділялася зображенню людини.

Свідками високохудожнього, професійного українського книжкового мистецтва тих часів є Галицьке Євангеліє (XIII–XIV ст.) та «Київський псалтир» (1397). Для першого видання характерно ілюстрування чотирма традиційними за схемою сторінковими мініатюрами обрамленими розкішним

орнаментом. Велике значення відіграє колористика, зокрема в ілюстраціях поєднанні коричнево-фіолетові, світло-зелені відтінки з плямами кіноварі й золота. У оформленні «Київського псалтиря» використанні канонічні ілюстрації з іконописними та побутовими сюжетами. Характерною схожістю з декоративно-ужитковим мистецтвом є ілюстрування свійських тварин, птахів та пейзажів.

Яскравим прикладом книжкового оформлення в українському стилі є Пересопницьке Євангеліє. На обкладинці поєднуються жовтий, жовтогарячий, рожевий, блакитний та зелений кольори. Орнамент створюється переплетенням завитків різного кольору, в центрі знаходиться головне зображення, яке обрамлене прямими лініями. Що стосується внутрішньої структури, то вона теж має яскраве українське відтворення. Зокрема, в книзі містяться різноманітні орнаменти з різнокольоровими з золотом заставками, мініатюри, ініціалами та кінцівками з українськими мотивами. Саме це стало причиною визнання Пересопницького Євангелія як святині українського народу.

Помітного розквіту книжкове оформлення зазнало в другій половині XVII–XVIII ст. під час національно-визвольної боротьби українського народу проти польсько-шляхетського поневолення. Особливу увагу при художньому оформленні ілюстратори приділяли титульному аркушеві, прикрашаючи його сюжетно-орнаментальними елементами. Текст супроводжувався сторінковими або невеликими текстовими гравюрами і прикрашався сюжетно-орнаментальними заставками з шрифтовою в'яззю, ініціалами, кінцівками та іншими декоративними елементами.

Орнаментика книжкових прикрас завжди вигадливо komponується з елементами ренесансного та барочного мистецтва, яке було співзвучне добі національного піднесення й стало органічною часткою української культури.

Найпопулярнішими в Україні стали Косівський, Васильківський, Опішнянський, Яворівський, Петриківський та Самчиківський розписи, які є етнічним надбанням нації. Варто зазначити що перераховані розписи належать

до списку нематеріальної культурної спадщини України. Використання мотивів перерахованих розписів в книжковому оформленні досить популярне в наш час.

Видатними постатями у розвитку українського етнодизайну вважаються Георгій Нарбут, Василь Кричевській та Василь Єрмілов. У своїх розробках Г. Нарбут поєднав стиль українських рукописів і друкованих книг із досягненнями західноєвропейської шрифтової школи.

В. Кричевський із цікавістю ставився до книжкового оформлення. Зокрема його першими роботами стали обкладинка альбому малюнків до «Енеїди» Котляревського та обкладинка до «Ілюстрованої історії України». Важливими працями у галузі книжкової графіки є ілюстрації до книжки Ю. Яновського «Майстер корабля», творів В. Винниченка, а також до монографії Д. Щербаківського «Українське мистецтво». Шрифт, створений В. Кричевським, використовується і нині в оформленні.

Василь Єрмілов створював ілюстрації та шрифти для книг і журналів. У народному стилі співпрацював із газетою «Доба конструкції», журналами «Мистецькі матеріали авангарду», «Нове мистецтво». Він першим почав використовувати фотомонтаж.

Важливе значення у формуванні українського графічного дизайну відіграв розвиток українського плакату. На думку В. Даниленка у сучасності український плакат має дві складові 1) традиційність, тобто звернення до історичних мотивів 2) іноваційність, тобто здатність впровадження нових тенденцій. Український плакат є способом самоідентифікації українського народу. Такий ефект досягається шляхом відображення національних емблем та символів. Найпопулярнішими такими символами сьогодні вважаються Тризуб та прапор України. Не рідко зустрічаються й інші символи української культури: зокрема споруди, пам'ятники, видатні місця та видатні особистості. Наприклад, місто Київ – столиця України, чи Тарас Григорович Шевченко – видатний діяч, в обох випадках вони символізують культуру українського

народу. Не менш популярним образом в українському плакаті є зображення козаків, які у свою чергу символізують силу та міць українського духу.

Висновки до розділу 1. Отож питання книжкового оформлення протягом багатьох років цікавило дослідників, поліграфістів, мистецтвознавців, художників та авторів. Завдяки цьому сформувалася вдала джерельна база, яка сприяє вивченню та дослідженню художнього оформлення книжкової продукції.

У сучасному українському книгодрукуванні етнічне оформлення не користується такою ж популярністю, як в минулі часи. Проте не зникає з полиць магазинів адже є культурним та духовним надбанням українського народу.

Проаналізувавши шлях розвитку ілюстрації в українському етнічному стилі можна зробити висновки: на використання українських мотивів у книжковому дизайні значно вплинув розвиток декоративно-ужиткового мистецтва. З часом сформувалися певні етнічні образи, символи та орнаменти, що відображають українські традиції та культуру. Отож книжкове оформлення є важливим етнічним надбанням українського народу.

Розділ 2. ТЕНДЕНЦІ ІЛЮСТРУВАННЯ КНИГ В ЕТНОСТИЛІ

2.1. Методи та моделі аналізу ілюстративного матеріалу

У результаті проведених досліджень досить вдалу модель оцінювання ілюстрацій запропонував Б. Карлаваріс. Суть моделі передбачає аналізування чотирьох складових. Першою складовою є елементи, що здатні піддаватися об'єктивному оцінюванню. Для цих елементів характерний взаємозв'язок між ілюстраціями та текстом, де текст є фундаментальним аспектом для формування сенсу ілюстрації, або елементи, що визначають характер зображення.

Основою наступної складової моделі є розгляд різних видів ілюстрацій, тобто будь-які елементи, що передбачають візуальне сприйняття. Для наступної складової моделі основою є якість ілюстративного матеріалу. Це дає можливість досліджувати матеріал з дидактично-педагогічної, естетичної та ідеологічної точок зору.

Дидактично-педагогічна точка зору розглядає чіткість і зрозумілість відображення в ілюстрації головного; мотивацію роботи з наочними зображеннями; посилення розуміння тексту; розвиток мислення і полегшення засвоєння навчального матеріалу. Естетична точка зору передбачає творчу основу малюнків, їх оригінальність; художньо-графічні якості; емоційний вплив. Ідеологічна точка зору полягає в життєвості і реалістичності ілюстрації, протистоянні шаблонам, стереотипам і традиціоналізму, розвитку гнучкого мислення, моральності і патріотизмі. Остання частина моделі оцінювання ілюстрацій включає в себе всі інші елементи книжкового оформлення до яких належить шрифт, особливості друку та інші деталі оформлення [23]. При написанні даної роботи ми звернули увагу саме на таку складову запропонованої моделі, як візуальне сприйняття.

Художнє оформлення обкладинки визначається особливістю використовуваних елементів. Вони в свою чергу поділяються на образотворчі та необразотворчі. Для перших досить характерною є стилізація, в її основі лежить спрощення або ускладнення форм, геометризація, ритмізація й

схематизація, деформація предмета й простору, трансформація природного кольору тощо. До необразотворчих елементів декору належать орнаменти, фактура, текстура, тангіри, розчерки тощо. При аналізі оформлення видань акцент робився саме на образотворчих елементах, адже вони можуть свідчити про оформлення, виконане в українському етнічному стилі.

Для виявлення використання елементів етностилу в книжковому оформленні було проаналізовано сайти діючих книжкових магазинів: «Vivat», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Час майстрів» та «Видавництво Старого Лева».

Онлайн-магазин «Vivat» має на сторінці поділ книжок за наступними категоріями [6]:

- художня література (розділи: «Поезія», «Фантастика та фентезі», «Сентиментальна проза», «Детективи і трилери», «Сучасні автори», «Класика», «Комікси, графічні романи», «Біографії, мемуари, афоризми», «Іноземними мовами»);
- дитяча література (розділи: «Для найменших», «Підготовка до школи», «Шкільна бібліотека», «Творчість», «Розвиток дитини», «Енциклопедії», «Книги з доповненою реальністю (AR)», «Вірші та народні казки», «Оповідання та повісті», «Детективи», «Пригоди та фентезі»);
- підліткова література (розділи: «Дозвілля», «Художня», «Пригоди», «Фентезі»);
- бізнес та кар'єра (розділи: «Маркетинг, реклама, PR», «Управління, історії успіху», «Кар'єра та розвиток», «Фінанси та економіка»);
- прикладна література (розділи: «Психологія, саморозвиток, краса», «Культура та мистецтво», «Науково-популярна», «Історія, політика», «Виховання та розвиток дітей»);
- побут, дозвілля (розділи: «Домашнє господарство», «Хоббі, творчість», «Здоров'я», «Езотерика», «Релігія», «Будівництво, ремонт», «Кулінарія»).

У категорії *художня література* було проаналізовано 2792 видання, серед яких виявлено 156 книжок оформлених з елементами етностилю. Найбільш популярними символами в цій категорії є образ козака, українки, кобзаря та людей в національному українському одязі – вишиванці. Про українське оформлення також свідчать синьо-жовте і червоно-чорне поєднання кольорів, в деяких виданнях використовується національна символіка така, як український герб.

Вживаними є елементи українських народних розписів. Зокрема, зустрічаються зображення людей в гуцульському одязі, що є ознакою косівського розпису. Досить популярні елементи опішнянського розпису – пишність рослинних орнаментів та спрощення зображень пташок, певна казковість оформлення. У пріоритеті – використання квіткових орнаментів, листочків, завитків, візерунків, геометричних орнаментів, рослинних та тваринних мотивів [Додаток А].

Окрім пишних квіток в оформленні в етностилі також зустрічаються такі символи українського народу, як соняшник, маки, або колосся. Використовується в оформленні і зображення півня, рідше зустрічається жар-птиця.

Ще одним елементом етностилю є образи відомих особистостей. Їх портрети також зустрічаються в оформленні літератури цієї категорії. Зокрема, постаті Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Гоголя та Івана Франка [Додаток Б].

Досить часто зустрічаються елементи української вишиванки, образ української матері, українська хата, дівчина з вінком на голові та лісова істота з українських міфів – мавка.

Проаналізувавши літературу цієї категорії, не важко помітити, що оформлення в етностилі мають видання українських авторів, та ті, які безпосередньо стосуються України.

У категорії *дитяча література* розміщено інформацію про 4086 книжкових видань з яких 185 мають ознаки оформлення в етностилі. У цій

категорії в пріоритеті елементи українського народного декоративного мистецтва.

Найбільш часто зустрічається тварини та люди в українському народному одязі. Казкові зображення козаків, дівчини у вінку та української матері. Популярні рослині та квіткові орнаменти. Часто зустрічається малюнки півня, виноградних грон, маки, соняшник та колосся. Рідше ластівка, жар-птиця та Тарас Шевченко. Найчастіше оформлення в етностилі мають видання, які стосуються історії [Додаток В].

У категорії підліткова література наявно 686 книжкових видань, серед яких 23 мають оформлення в етностилі. Зустрічається використання образів матері, дівчини, козака, мавки, також елементи петриківського розпису: пишні квіти, листочки-завитки. Рідко але зустрічається зображення української ляльки-мотанки та українського прапору [Додаток Г].

У категорії бізнес та кар'єра всього нараховано 570 видань, з яких оформленні в етностилі лише 12 книжок. Переважає квітковий орнамент, синьо-жовте оформлення, зображення маків, пташок, тризуба, україночки та козака. Такі видання зокрема стосуються українських народних традицій [Додаток Г'].

У категорії прикладна література всього 1560 книжкових видання, з них оформлення в етностилі мають 56 книжок. У цій категорії використовуються наступні символи українського етнічного стилю: соняшник, макове поле, квітковий орнамент, геометричний орнамент, прапор, тризуб, українська хата, українка, козак, мавка, вишиванка, Шевченко, бойківський візерунок та елементи петриківського розпису [Додаток Д].

У категорії побут, дозвілля проаналізовано 322 видання, з них мають оформлення в українському етнічному стилі всього 15. Використовуються наступні символи: українка, українська вишиванка, зображення прапора, українські узори та орнаментика, лялька-мотанка та елементи петриківського розпису [Додаток Д].

Таким чином, загалом переглянуто на сайті онлайн-магазину «Vivat» 10.016 видань, з яких з ознаками елементів етностилю – 447. А це 4% від загальної кількості всіх видань (див. Таблиця 1.).

Таблиця 1. Аналіз використання видань з елементами етностилю на сторінці онлайн-магазину «Vivat»

Категорія	Всього видань	Видань, оформлених в етностилі	Відсоток
Художня література	2792	156	6%
Дитяча література	4086	185	5%
Підліткова література	686	23	3%
Бізнес та кар'єра	570	12	2%
Прикладна література	1560	56	4%
Побут, дозвілля	322	15	5%
ЗАГАЛОМ	10 016	447	4%

Сайт видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» має наступний поділ літератури [14]:

– вікові групи (розділи: «Малятам», «Дошкільний вік», «Молодший та середній вік», «Юнацтву», «Дорослим», «Для малят від 2 до 102»).

– жанри (розділи: «Вірші», «Драматургія», «Казки, оповідання», «Монографії», «Оповідання», «Повісті, романи», «Альбоми»).

– серії (розділи: «100 казок», «Англомовні видання», «Гаррі Поттер», «Джури», «Доросла серія», «Книги, які здолали час», «СміхоТерапія», «Таємниці», «Українська поетична антологія», «Улюблені вірші»)

– типи ілюстрацій (розділи: «Кольорові» та «Чорно-білі»).

Літературу цього сайту було проаналізовано за жанровим розподілом. Отож у розділі «Вірші» наявно 33 книжкових видання з яких 4 мають оформлення в етностилі. Для них характерно зображення козака, відображення українських звичаїв а також рослинний орнамент [Додаток Е].

У розділі «Драматургія» всього 7 видань з яких 2 оформленні в етностилі. Підтвердженням цьому є використання орнаментів на обкладинках книжок [Додаток Є].

У розділі «Казки, оповідання» знайдено 79 видань, з них в етностилі оформленні 5. На їх обкладинках зустрічається зображення козака, а також використання українських орнаментів та синьо-жовтий фон [Додаток Ж].

У розділі «Монографії» всього 4 видання, з яких 2 оформлені в етностилі. Особливістю є використання завитків, характерних для українського мистецтва. Обидві книги стосуються історії України [Додаток З].

Розділ «Оповідання» має 2 книжки з них одна оформлена в етностилі. На її обкладинці зображений козак а також в оформленні використовується обрамлюючий орнамент [Додаток И].

Розділ «Повісті, романи» має 88 книжкових видання з них 8 мають елементи українського етнічного стилю. Більшість цих видань наявний образ козака на обкладинці, зустрічаються також рослинні мотиви зображення [Додаток І].

Розділ «Альбоми» налічує лише 2 видання, одне з них оформлене в етностилі. Зокрема, на його обкладинці українські традиційні звичаї, процес колядування та характерний одяг для такої події [Додаток Ї].

Таблиця 2. Аналіз використання видань з елементами етностилію на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»

Розділ	Всього видань	Видань, оформлених в етностилі	Відсоток
Вірші	33	4	12%
Драматургія	7	2	29%
Казки, оповідання	79	5	6%
Монографії	4	2	50%
Оповідання	2	1	50%
Повісті, романи	88	8	10%
Альбоми	2	1	50%
ЗАГАЛОМ	215	23	11%

Отож на сайті «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» проаналізовано 215 книжкових видань, з яких 23 мають елементи етностилію. Від загальної кількості це число становить 11% (див.Таблиця 2.).

Сайт видавництва «Час майстрів» має поділ літератури на такі категорії: «Книжки для дітей (0-4 роки)», «Книжки для дітей (4-6 років)», «Позакласне читання», «Книжки для дітей (1-2 класи)», «Книжки для дітей (3-4 класи)»,

«Книжки для дітей (5-6 класи)», «Книжки для дітей (7-9 класи)», «Книжки для тих, хто не любить читати», «Дитячі книжки для дорослих» та «Книжки до зимових свят» [5].

У категорії «*Книжки для дітей (0-4 роки)*» знайдено 12 видань, з яких в етностилі мають оформлення 2. На обох обкладинках досить виражені квіткові та рослинні мотиви. У центрі зображення першого видання знаходяться дівчина та жінка, особливий акцент робиться на їх зачісці. Вона створена з колоска, у дівчини на голові знаходиться вінок, а у жінки квітка. Більшість зображень на малюнку нагадують заплетену косу. А оскільки в українській народній творчості досить велика увага приділялася дівочому волосся, до того ж саме заплетеній косі – це оформлення можна вважати виконаним в українському етнічному стилі. Що стосується наступного видання, то в центрі зображення знаходиться козак. Про це свідчить національний одяг, а саме: шаровари, пояс, вишиванка та кептарик. Такий зовнішній вигляд нагадує традиційне гуцульське вбрання. Ще однією ознакою козацької приналежності є українська традиційна зачіска – оселедець.

У категорії «*Книжки для дітей (4-6 років)*» 28 видань з яких в етностилі оформлені 2. Оскільки ці видання також належать до вищезазначеної категорії то їх зовнішній вигляд є ідентичним [Додаток Й].

Категорія «*Позакласне читання*» налічує 7 книжкових видань, з них в етностилі не оформлене жодне з них. Під час аналізу звісно можливо помітити деякі символи подібні етностилю. Наприклад, жовто-синє оформлення та використання рослинних орнаментів. Проте саме в цих випадках вони не є ознакою етностилю, оскільки не мають прямого посилання до українських традицій чи звичаїв.

У категорії «*Книжки для дітей (1-2 класи)*» проаналізовано 34 видання, оформлення обкладинок в етностилі не спостерігаємо.

Схожа статистика проглядається і в категорії «*Книжки для дітей (3-4 класи)*». Наявно 31 книжкове видання, і лише одне з них має символи

етнічного стилю. На обкладинці видання яскраво вираженні рослинні мотиви [Додаток К].

З 28 книжкових видань категорії «Книжки для дітей (5-6 класи)» також оформлення в етностилі має лише одне видання. До того ж є ідентичним проаналізованому у вищезгаданій категорії.

З 12 видань категорії «Книжки для дітей (7-9 класи)» в етностилі оформлене лише одне, яке також зустрічається у вже проаналізованих категоріях.

У категоріях «Книжки для тих, хто не любить читати» – 6 видань, «Дитячі книжки для дорослих» – 11 видань, «Книжки до зимових свят» – 5 видань, і жодного видання оформленого в етностилі.

Отож на сайті «Час майстрів» проаналізовано 174 книжкових видань, з яких 7 мають елементи етностилію. Від загальної кількості це число становить 4% (див. Таблиця 3.).

Таблиця 3. Аналіз використання видань з елементами етностилію на сторінці онлайн-магазину «Час майстрів»

Категорія	Всього видань	Видань, оформлених в етностилі	Відсоток
Книжки для дітей (0-4 роки)	12	2	17%
Книжки для дітей (4-6 років)	28	2	7%
Позакласне читання	7	0	0%
Книжки для дітей (1-2 класи)	34	0	0%
Книжки для дітей (3-4 класи)	31	1	3%
Книжки для дітей (5-6 класи)	28	1	4%
Книжки для дітей (7-9 класи)	12	1	8%
Книжки для тих, хто не любить читати	6	0	0%
Дитячі книжки для дорослих	11	0	0%
Книжки до зимових свят	5	0	0%
ЗАГАЛОМ	174	7	4%

Сайт «Видавництво Старого Лева» має наступний поділ літератури [7]:

- за віком: «Для всіх», «Від 0 до 2», «Від 3 до 5», «Від 6 до 8», «Від 9 до 12», «Від 12 до 15», «Від 16+» та «Дорослі».

- за розділами: «Поезія», «Кулінарія», «Альбоми і артбуки», «Бізнес і саморозвиток», «Біографії та мемуари», «Виховання дітей», «Мистецтво і культура», «Художня проза», «Коротка проза та есеїстика», «Книги-розглядалки (віммельбухи)», «Картонки», «Вірші для дітей», «Книги-картинки», «Ілюстровані історії та казки», «Дитячі книги для читання», «Книги для підлітків» та «Пізнавальні книги».

У розділі «*Поезія*» наявно 48 видань з них оформлення в етностилі мають 4 поетичні книжки. Характерними ознаками оформлення в українському стилі є використання елементів розписів зокрема: орнаментика, рослинні мотиви та зображення птахів [Додаток Л].

У розділі «*Кулінарія*» наявно 21 видання, з них оформлення в етностилі мають 3 книжки. Для першого характерні рослинні мотиви, в центрі зображення знаходяться дві дівчини з квітками у зачісці. На двох наступних виданнях зображена українська сім'я, про що свідчить їх вбрання [Додаток М]

Розділ «*Альбоми і артбуки*» налічує 18 видань ознаки етностилю мають 9 видань. На них переважають рослинні мотиви. Використовуються поєднання квітів, завитків, листочків, фантастичних форм [Додаток Н].

41 видання наявне у розділі «*Бізнес і саморозвиток*» з них жодне не оформлене в етностилі. Так само як і в розділах «*Біографії та мемуари*» що налічує 31 видання, та «*Виховання дітей*» у якому наявно 4 книжки.

У розділі «*Мистецтво і культура*» наявно 32 книжкових видання з них одне оформлене в етностилі і на своїй обкладинці містить зображення українки у вінку [Додаток О].

Розділ «*Художня проза*» налічує 224 книжкових видання з яких 2 оформлені в етностилі. На обкладинці одного із видань зображений український рушник, на обкладинці іншого переважають рослинні мотиви [Додаток П].

У розділі «*Коротка проза та есеїстика*» проаналізовано 40 видань з них два мають ознаки етностилю. На одній із обкладинок зображений образ Миколи Гоголя а для іншою характерне використання геометричних орнаментів притаманних українському народному мистецтву [Додаток Р].

Розділ «*Книги-розглядалки (віммельбухи)*» налічує 22 книжкових видання в яких не виявлено ознаки етностилю.

У розділі «*Картонки*» з 27 видань лише одне має ознаки етностилю. На обкладинці цього видання зображений процес, притаманний українським народним традиціям – колядування. Зображенні персонажі нагадують маленького козака та україночку [Додаток С].

Розділ «*Вірші для дітей*» має 30 видань з них на обкладинках є ознаки етностилю лише в двох книжках. Один із них має ідентичне оформлення до видання що характеризувалося в минулому абзаці. А для наступної книжки характерно зображення кобзаря [Додаток Т].

З 44 видань розділу «*Книги-картинки*» лише одне має ознаки етностилю, його обкладинку прикрашають маки, які є символом української міфології [Додаток У].

У розділі «*Ілюстровані історії та казки*» було проаналізовано 98 книжкових видання. З них 4 книжки мають елементи українського етнічного стилю. Переважають рослинні та тваринні мотиви, досить використовувані зображення квіток запозичених із традиційних декоративних розписів [Додаток Ф].

У розділі «*Дитячі книги для читання*» було проаналізовано 128 видань з них оформлені в етностилі 5 книжок. На них переважають рослинні та геометричні орнаменти. На одній із обкладинок присутнє зображення вишиванки, також зустрічається малюнок соняшника та елементи народних розписів [Додаток Х].

У розділі «*Книги для підлітків*» наявно 92 видання з них 4 оформленні в етностилі. Для одного характерно використання квіткових мотивів у поєднанні з метеликами. В оформленні іншого використовується певна

фантастичність малюнків. На обкладинках двох інших зображується українці. Про це характеризує їх вбрання та зачіска [Додаток Ц].

У розділі «Пізнавальні книги» нараховано 76 видань з них 5 оформлені в етностилі. На обкладинках видань зустрічаються рослинні мотиви, пташки, прапор та образ української письменниці Ольги Кобилянської [Додаток Ч].

Таким чином, загалом переглянуто на сайті онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» 976 видань, з яких з ознаками елементів етностилю – 43. А це 4% від загальної кількості всіх видань (див. Таблиця 4.).

Таблиця 4. Аналіз використання видань з елементами етностилю на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева»

Розділ	Всього видань	Видань, оформлених в етностилі	Відсоток
Поезія	48	4	8%
Кулінарія	21	3	14%
Альбоми і артбуки	18	9	50%
Бізнес і саморозвиток	41	0	0%
Біографії та мемуари	31	0	0%
Виховання дітей	4	0	0%
Мистецтво і культура	32	1	3%
Художня проза	224	2	0,8%
Коротка проза та есеїстика	40	2	5%
Книги-розглядалки (віммельбухи)	22	0	0%
Картонки	27	1	4%
Вірші для дітей	30	2	7%
Книги-картинки	44	1	2%
Ілюстровані історії та казки	98	4	4%
Дитячі книги для читання	128	5	4%
Книги для підлітків	92	4	4%
Пізнавальні книги	76	5	7%
ЗАГАЛОМ	976	43	4%

Переглянувши сайти онлайн-магазинів найкрупніших видавництв України, ми спостерігаємо як позитивні, так і негативні аспекти. Український стиль використовується у книжковому оформленні, елементи його можна зустріти на обкладинках сучасних видань. Проте кількість проілюстрованих в

етностилі видань значно менша, ніж можна було очікувати, лише 5% від загальної кількості всієї видавничої продукції. [Див. таблицю 5].

Таблиця 5: Порівняння показників проаналізованих онлайн-магазинів

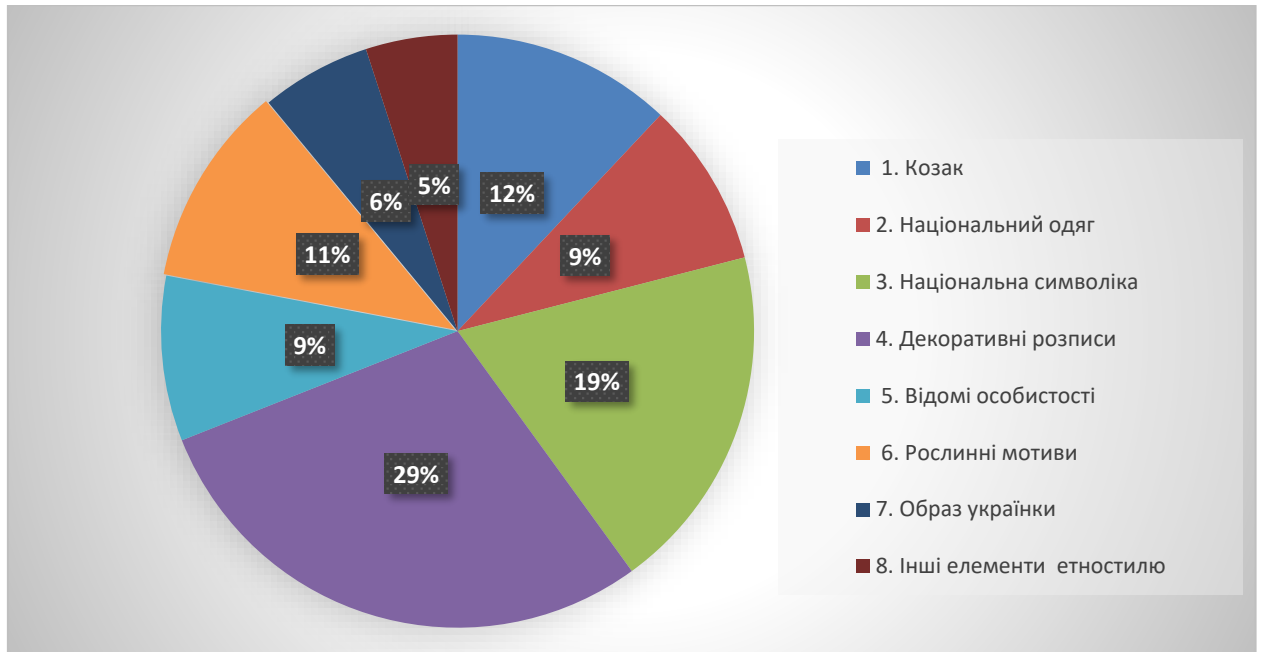
Онлайн-магазин	Всього видань	Видань, оформлених в етностилі	Відсоток
Vivat	10016	447	4%
А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА	215	23	11%
Час майстрів	174	7	4%
Видавництво Старого Лева	976	43	4%
ЗАГАЛОМ	11381	520	5%

Найбільше ілюстрацій в етностилі у категорії дитяча література. І це цілком закономірно, адже там вони доповнюють текстовий матеріал, впливають на дітей так само, як спілкування з батьками, кажуть малцям більше, ніж текст, формують естетичні смаки та певні уявлення про культуру української нації, її ментальність та історію.

Варто також звернути увагу і на тенденції використання різних символів. Деякі з них є більш популярними, інші вживаються рідше. Серед проаналізованих елементів етностилю, для наглядної статистики ми поділили їх на наступні категорії: 1. Козак, 2. Національний одяг та його елементи (частіше вишиванка), 3. Національна символіка (прапор, герб і т.п.), 4. декоративні розписи та їх елементи, 5. відомі особистості, 6. рослинні мотиви (маки, соняшник, колосся, верба, калина), 7. образ українки, 8. інші елементи етностилю. До категорії «інші елементи етностилю» включені ті обкладинки, в яких поєднані декілька вищезгаданих символів, а також маловживані елементи (українська хата, міфологічні лісові істоти, лялька-мотанка, зображення українських традицій (процес колядування), дівоча коса). Отож за підрахунками категорії мають такі показники: перша категорія налічує 64 видання (12%), друга – 46 (9%), третя – 100 (19%), четверта – 151

(29%), п'ята – 44 (9%), шоста – 57 (11%), сьома – 31 (6%), восьма – 27 (5%). [Див. діаграму 1].

Діаграма 1: використання різних елементів етностилю у відсотковому співвідношенні

Отож найбільш використовуваними символами на обкладинках оформлених в етностилі є декоративні розписи та національна символіка. Значна частина ілюстрацій містить образ козака та рослинні мотиви. Ідентичні показники мають зображення національного одягу та відомих особистостей. І найменші відсотки належать образу українки та іншим елементам етностилю.

Має значення й спеціалізація видавництва на конкретному типологічному ряді видань. Адже якщо це переважно дитячі видання. Як то у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», то маємо більшу кількість яскравих обкладинок, які формують дитяче уявлення про світ навколо. У категоріях літератури для дорослих відсоток видань з ознаками етностилю значно менший.

2.2. Науково-методичні рекомендації щодо використання ілюстративного матеріалу в етностилі

Прослідкувавши тенденції щодо використання етностилю у книжковому оформленні можливо сформуванати ряд науково-методичних рекомендацій. Такі рекомендації враховують типологічні характеристики видань.

При оформленні обкладинок наукової та науково-популярної літератури простежується простота та стриманість. Такі видання вимагають відображення головної теми книги в ілюстративному матеріалі, а отже вони мають яскраво виражену взаємодію тексту та художнього оформлення. У такому випадку елементи етностилю зустрічається у літературі, що безпосередньо стосується української історії, культури, звичаїв чи традицій. Оформлення в етностилі саме для таких видань є дуже доречним. В інших випадках в оформленні обкладинки можна використати орнаментику, або інші елементи декорування, які не будуть відволікати від головної думки ілюстрації. Вдалим відображенням етностилю для літератури цього роду може стати жовто-синій фон. Загалом етностиль у оформленні обкладинок наукової та науково-популярної літератури зустрічається рідко.

Що стосується символіки то найчастіше наукова та науково-популярна література містить на обкладинках видань національну символіку або рослинні мотиви. Інші ж елементи етностилю є менш використовуваними для оформлення цього виду літератури.

Художня література надає найширший простір для творчості. Саме це і є причиною найбільшого використання елементів етностилю в оформленні обкладинок цього роду літератури. Зустрічаються всі можливі елементи характерні для українського етнічного стилю. У порівнянні з науковою та науково-популярною літературою обкладинки художніх видань не завжди є прямим відображенням головної теми тексту, а скоріше є його доповненням. У результаті аналізу було виявлено, що у виданнях українських авторів часто прослідковуються мотиви українських традицій, звичаїв тощо. Рідше це

стосується видань перекладених з інших мов. Отож елементи етностилю стануть вдалою окрасою для більшості видань художньої літератури.

Символіка в оформленні художньої літератури надзвичайно різноманітна. У ній зустрічаються і образ козака, і образ українки, відомі особистості, національний одяг, рослинні мотиви, рідше – національні символи. Найбільш популярні в оформленні художньої літератури риси характерні для декоративних розписів. Досить вживані елементи Петриківського розпису: фантастичність зображуваного, міфологічні істоти – мавка, жар-птиця. Зазвичай ці видання призначені для дітей. Часто зустрічаються риси Опішнянського, Косівського та Яворівського розписів: переважання рослинного мальованого орнаменту (квітів, букетів, віночків та грон) та геометричного орнаменту (зірочки, цяточки та рисочки). Головне зображення доповнювалося різноманітними ягодами, листочками, кривульками, гілочками та метеликами. Запозичені елементи з Васильківського декоративного розпису: зображення птахів (в основному чайок та півнів), звірів, використання геометричних та рослинних орнаментів, а також створення зображення за допомогою мазків, наявність кривульок та крапок. А також Самчиківський розпис де зображення схоже на писанкарство.

Що стосується довідкової літератури – то в ній також прослідковуються певні тенденції використання етностилю. Щодо оформлення обкладинок цього роду літератури тут рекомендації схожі з рекомендаціями для наукової та науково-популярної літератури. У результаті проведеного дослідження можна помітити, що досить популярними є елементи українських народних декоративних розписів. А тому вони стануть гарним елементом оформлення ілюстративного матеріалу довідкової літератури.

Навчальні видання в першу чергу спираються на дидактично-педагогічний аспект. Тобто їх основне завдання – посилювати розуміння тексту та сприяти розвитку мислення й полегшувати засвоєння навчального матеріалу. Важливо при художньому оформленні дотримуватися усіх правил передбачених для цього роду літератури. Також варто звернути особливу

увагу на вік аудиторії для якої призначене видання. Чим менший вік аудиторії – тим більше вимог існує щодо ілюстрування.

Що стосується символіки то в цьому роді літератури досить часто зустрічаються національний одяг, образи козака та українки (часто мати з колискою), відомі особистості (часто Т. Шевченко) та рослинні мотиви (часто соняшник). На подібних виданнях можна також спостерігати зображення української хати.

Підсумовуючи можна сказати що етностиль стане гарним оформленням для будь-якого видання, головне – щоб обкладинка виконувала свою функцію та була створена на основі офіційних рекомендацій.

Висновки до розділу 2. У результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що елементи етностилю досить нечасто зустрічаються на українських виданнях. Зокрема видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» має найбільший відсоток літератури оформленої в етностилі. Велика кількість видань з елементами етностилю зустрічаються в українських авторів, і зокрема в дитячій або художній літературі. Оскільки етностиль має досить широку палітру елементів, це дозволяє оформлювати видання різного роду літератури в українському етнічному стилі.

ВИСНОВКИ

У редакційно-видавничому процесі значне місце приділяється книжковому оформленню та обличчю книги – обкладинці чи палітурці. Досить часто вдалий вибір обкладинки стає вирішальним фактором для успіху видання. Певною мірою саме дизайн книги впливає на формування менталітету окремої людини, а відтак, народу загалом.

При дослідженні історіографії та джерельної бази нашої теми ми з'ясували, що питання книжкового оформлення протягом багатьох років цікавило дослідників, поліграфістів, мистецтвознавців, художників та авторів. У дослідженні теми ґрунтовними є праці таких науковців, як Я. Запаско, М. Тимошик, В. Сава, С. Ярема, А. В'юник, П. Гіленсон, С. Добкін, Б. Валуєнко, Ю. Герчук. Основним напрямком їх публікативної активності став початковий період зародження художнього оформлення книги. Відтоді ця тема не втрачає актуальності і сприяє подальшому формуванню історіографії та джерельної бази.

Щодо поняття «етностиль» з'ясувалося, що сучасна довідкова література надає визначення лише для суміжних термінів. Таким чином ми розглянули синонімічні слова, їх значення та на основі цього матеріалу запропонували власне: етностиль – це стиль у науці, культурі та мистецтві, який передбачає відображення менталітету, культурних традицій та звичаїв і обрядів конкретного етносу.

При дослідженні розвитку етностилю на теренах України вдалося виокремити певні історичні періоди та охарактеризувати належні їм риси. Зародження етностилю й етнодизайну сталося ще в найдавніші часи і формувалося протягом тисячоліть, а з часом безпосередньо стало фундаментом формування українського графічного дизайну. У минулі часи до оформлення в етностилі зверталися частіше, незважаючи на різні перепони. Проаналізувавши увесь шлях розвитку, вдалося виявити події, що сприяли формуванню українського етнічного стилю.

При аналізі сайтів найкрупніших видавництв України ми прослідкували тенденції використання різних символів. Найбільш використовуваними символами на обкладинках, оформлених в етностилі, є декоративні розписи та національна символіка. Значна частина ілюстрацій містить образ козака та рослинні мотиви. Ідентичні показники мають зображення національного одягу та відомих особистостей. І найменші відсотки належать образу українки та іншим елементам етностилю.

Український стиль використовується у книжковому оформленні, елементи його можна зустріти на обкладинках сучасних видань. Проте кількість проілюстрованих в етностилі видань значно менша, ніж можна було очікувати, лише 5% від загальної кількості всієї видавничої продукції.

З'ясувалося, що значення має і спеціалізація видавництва на конкретному типологічному ряді видань. Адже сайт «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», що спеціалізується на дитячих виданнях, має найбільший відсоток літератури оформленої в етностилі. Відсоткове співвідношення підтвердило думку, про те що велике значення у формуванні українського етнічного стилю відіграли декоративні розписи.

Спираючись на проведені дослідження та аналіз різних видів видань було сформовано науково-методичні рекомендації:

1. При оформленні обкладинок наукової та науково-популярної літератури доречною є простота та стриманість. Для таких видань на обкладинках краще використовувати національну символіку або рослинні мотиви.
2. Для літературно-художніх видань (особливо дитячого віку) гарно використовувати всі можливі елементи характерні для українського етнічного стилю.
3. Навчальні видання в першу чергу спираються на дидактично-педагогічний аспект. Тобто їх основне завдання – посилювати розуміння тексту та сприяти розвитку мислення й полегшувати засвоєння навчального матеріалу.

Загалом же використання етностилю у оформленні видань доцільно для усіх видів видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації. М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ. Довіра, 2007. 205 с. (Словники України).
2. В'юнник А. Мистецтво оформлення видань Києво-Печерської лаври XVII – XVIII ст. *Друкарство*. 2000. № 2. С. 16-19.
3. *Валуєнко Б. В.* Композиція видання. К. Час, 1992.
4. *Валуєнко Б. В.* Специфіка оформлення книжкових оправ. К. Час, 1990. 48 с.
5. Видавництво «Час майстрів». URL. <https://chasmaistriv.com.ua/>.
6. Видавництво Vivat. URL. <https://vivat-book.com.ua/>.
7. Видавництво Старого Лева. URL. <https://starylev.com.ua/>.
8. *Гаджій О.* Чому ми знецінюємо дизайн 90-х? 30 років у книжкових обкладинках. URL. <https://chytomo.com/chomu-my-znetsiniuiemo-dyzajn-90-kh-30-rokiv-u-knyzhkovykh-obkladynkakh/>.
9. *Герчук Ю. Я.* Художественная структура книги. М. Книга, 1984. 207с.
10. *Гиленсон П. Г.* Справочник технического редактора. М. Книга, 1978.
11. *Гиленсон П. Г.* Справочник художественного и технического редакторов. М. Книга, 1988.
12. Дем'янчук А. Визначний дослідник українського мистецтва: світлій пам'яті Якіма Запасака. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 38. 2018. URL: https://www.lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/38/26-37_%D0%94%D0%B5%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf.
13. Дизайн книжкової обкладинки. URL: https://revolution.allbest.ru/journalism/00489546_0.html
14. Дитяче видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». URL. <https://store.ababahalamaha.com.ua/>.

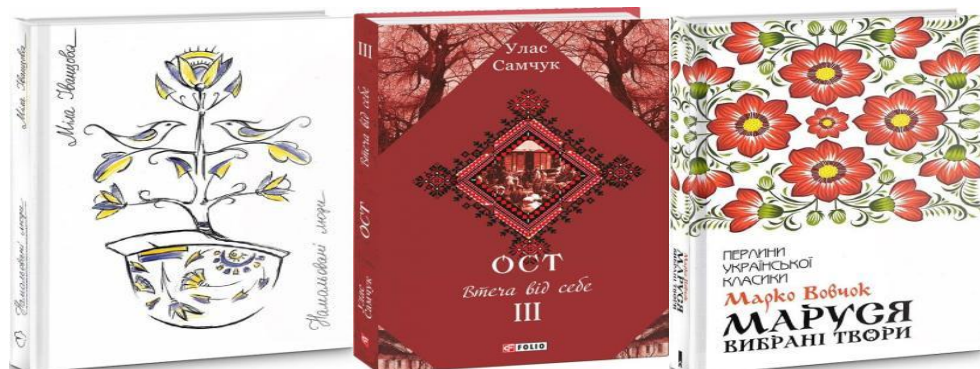
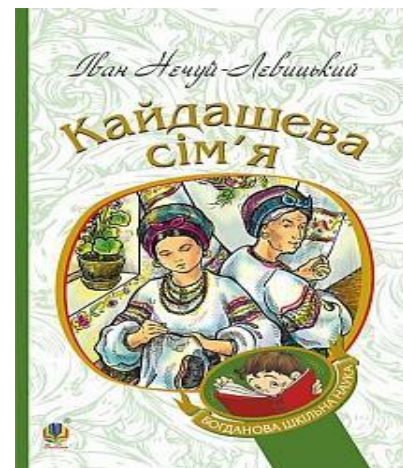
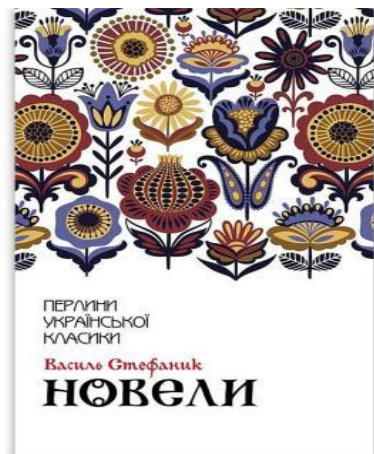
15. *Добкин С. Ф.* Оформление книги. Редактору и автору. Минск. Книга, 1985. 208 с.
16. Етно. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18051 (дата перегляду: 05.06.2022)
17. Етнос. *Словник етнографічних термінів*: електронна версія [онлайн] / ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2014. URL: <http://ethnography.org.ua/terms/e> (дата перегляду: 05.06.2022)
18. Етностиль: 8 порад для дизайну квартири. *Dekoratorium*, 2018 URL: <https://dekoratorium.com.ua/prostir-natchnennya/etnostyl-8-porad-dlya-dyzaynu-kvartyru/> (дата перегляду: 05.06.2022)
19. *Єфімова М. П.* Дизайн дитячої книги України: проектно-художні принципи і засоби : автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Харків, 2015. 20 с. Режим доступу: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2557>
20. Єфімова М. П. Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»: тенденції книжкового дизайну. *Студентський науковий вісник*. Матеріали Всеукр. наук.- практи. конф. Луцьк, 2013. №10. С. 16–19.
21. Єфімова М. П. Видавництва дитячої книги в Україні: новітні видавничі технології. *Теорія та практика дизайну*. III Міжнар. наук.-практи. конф. Київ, 2015. С. 23–26.
22. Єфімова М. П. Дизайн тактильної ілюстрації для дітей із вадами зору. *Перспективні напрямки світової науки*: збірник статей учасників XXVI Всеукр. наук.-практи. конф. «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя» (7-11 квітня 2014 р.). – Т. 2. – Видавництво ПГА. – Запоріжжя, 2013. – С. 60–62.
23. Карлаварис Б. Педагогическая ценность иллюстрации в учебниках. *Функции художественно-графического оформления учебников*: пер. с

- серб.-хорв. / под. ред. Г. М Донского. – М.: Просвещение, 1986. – С. 69–77
24. *Павлович К.* Назад до витоків: основоположники українського дизайну. URL <https://telegraf.design/nazad-do-vitokiv-osnovopolozhniki-ukrayinskogo-dizajnu/>.
25. *Сава В. І.* Художньо-технічне оформлення книги. Л. Оріяна-Нова, 2003. С. 40-46.
26. Словник української мови: у 20 т. К. Наукова думка, 2010.
27. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця. Практичний посібник. Київ. Наша культура і наука, 2006. 560 с.
28. Тимошик М. С. Видавнича справа та редагування : навч. посіб. К. Наша культура і наука, 2004. 224 с.
29. Тимошик М. С. Історія видавничої справи. Підручник. 2-ге вид., виправлене. К. Наша культура і наука, 2007. 496 с
30. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ. Абрис, 2002. 742 с.
31. Хауха-Марченко Л. Видатний дослідник давньої української книги. З нагоди 80-річчя від дня народження доктора мистецтвознавства, академіка НАНУ Якіма Прохоровича Запасака. *Друкарство*. Львів, 2003. № 5(52). С.78–79.
32. Шаповал Л. І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів Полтава: [б.в.], 2009. 133 с.
33. Як змінювалися обкладинки книжок за 20 років. URL: <https://telegraf.design/yak-zminyuvalysya-obkladynky-knyzhok-za-20-rokiv/>.
34. Ярема С. М. Технічне редагування. Навч. посіб. К. Ун-т «Україна», 2003. 284 с.

ДОДАТКИ

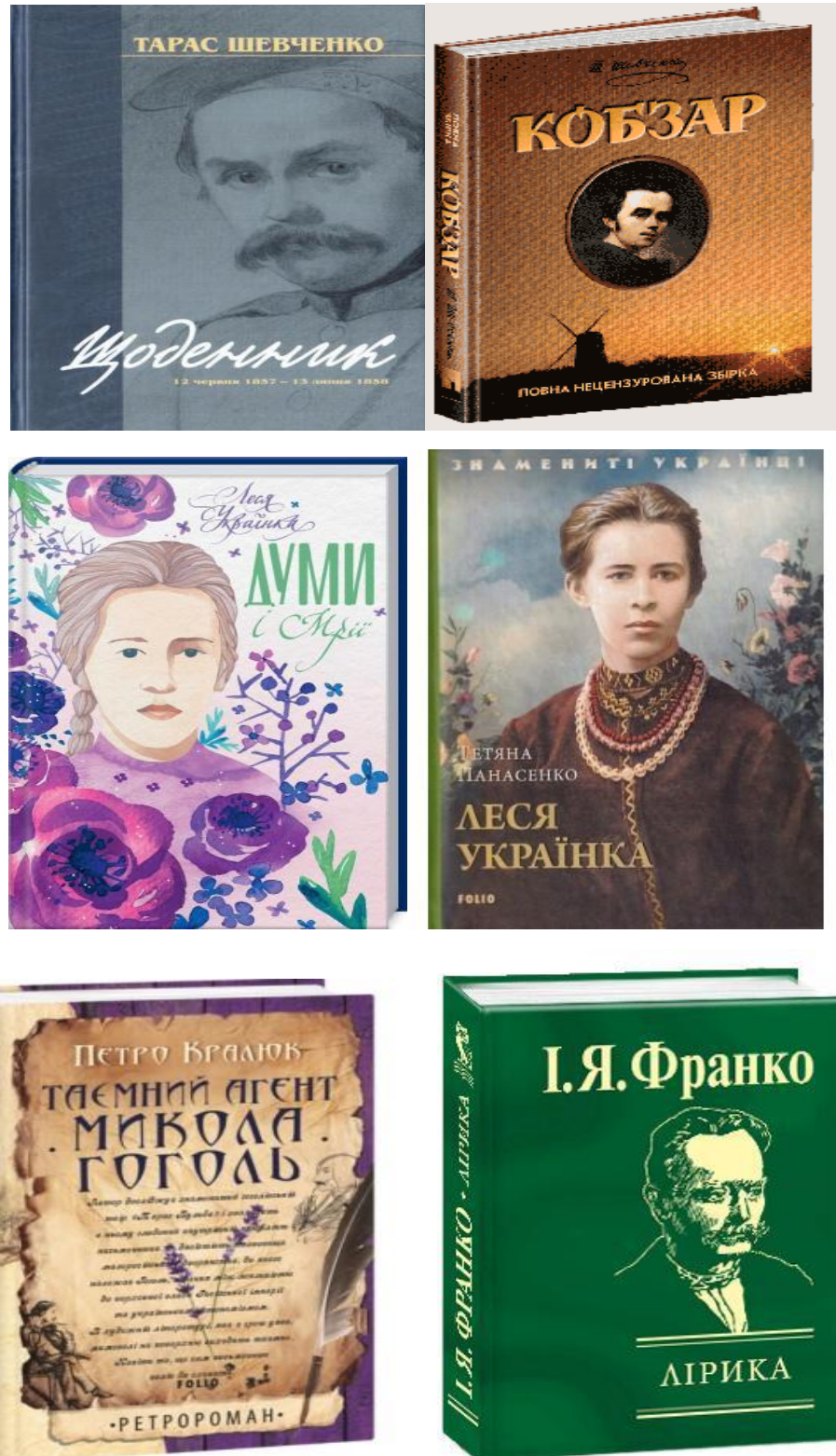
Додаток А

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «художня література», оформлені з елементами етностилію

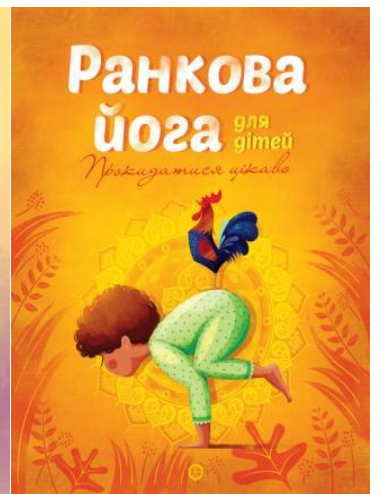
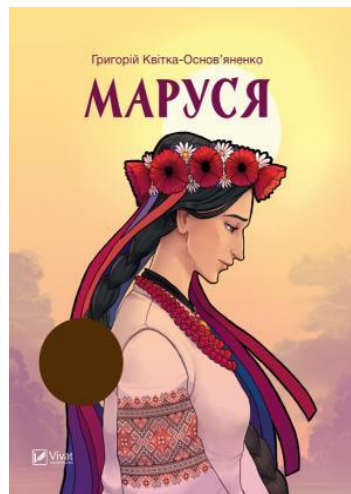
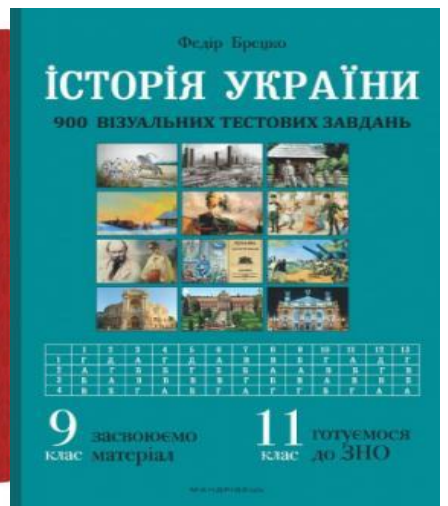
Додаток Б

Обкладинки на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «художня література», в оформленні яких використані елементи з образами відомимих особистостей

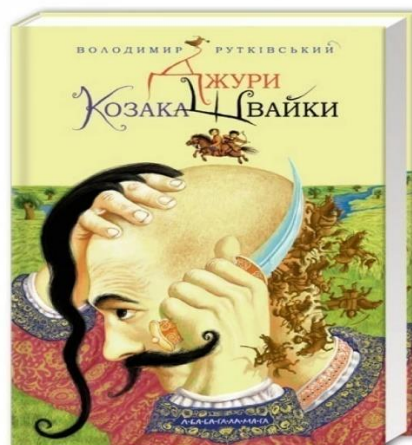
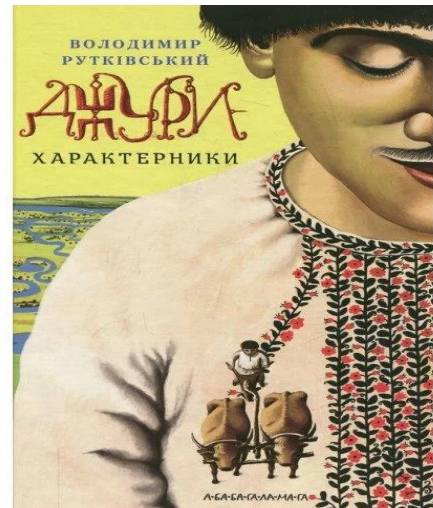
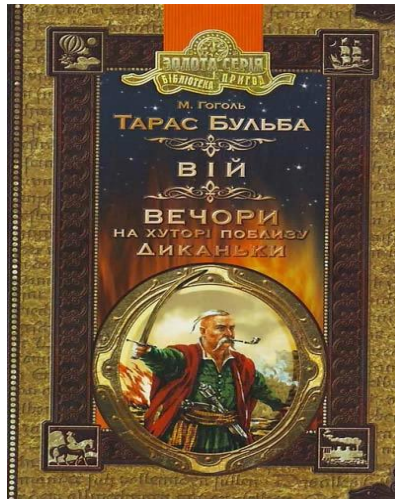
Додаток В

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «дитяча література», оформлені з елементами етностилю

Додаток Г

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «підліткова література», оформлені з елементами етностилю

Додаток Г'

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «бізнес та кар'єра», в оформленні яких використані елементи етностилю

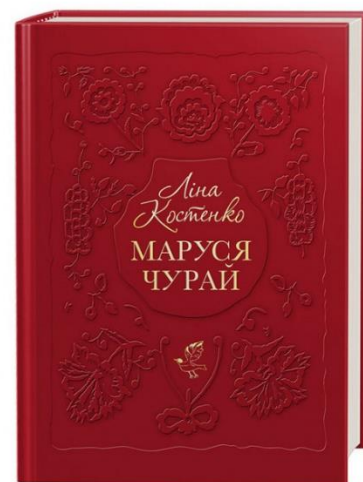
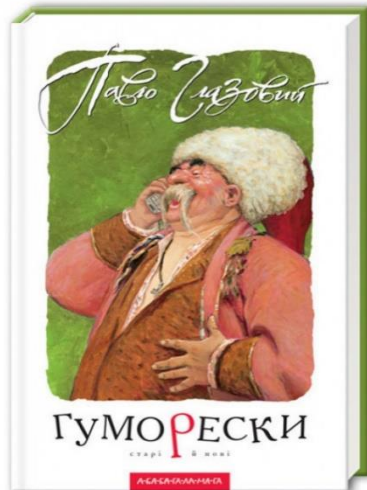
Додаток Д

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Vivat» у категорії «прикладна література і побут та дозвілля», оформлені з елементами етностилю

Додаток Е

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «Вірші», оформленні з елементами етностилію

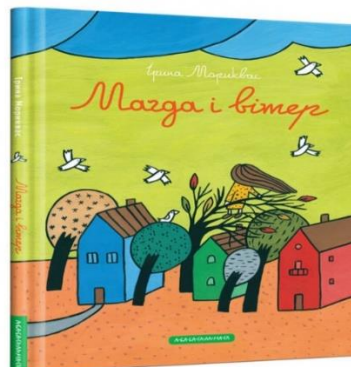
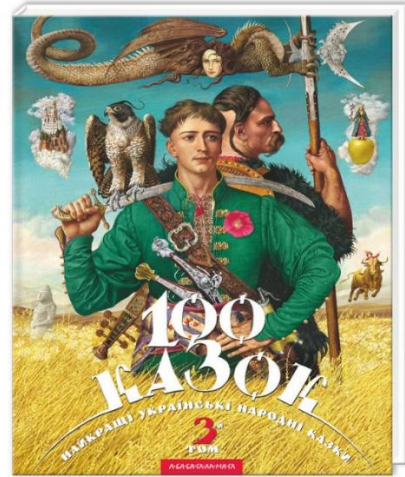
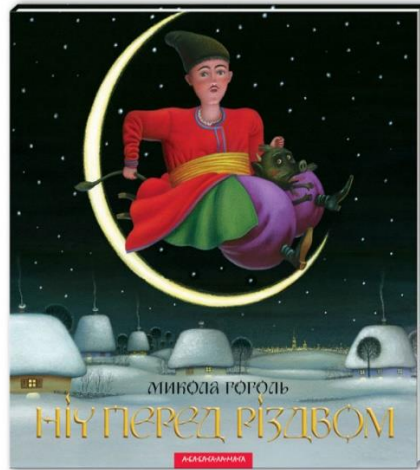
Додаток Є

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «Драматургія», оформленні з елементами етностилю

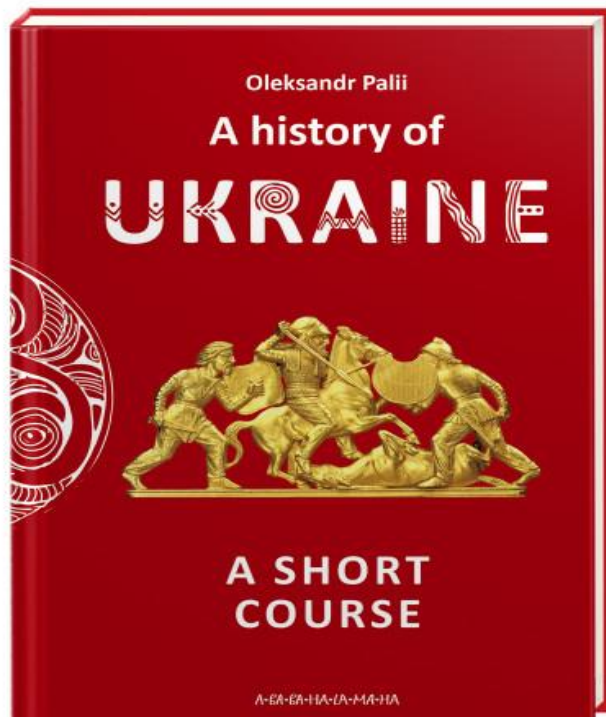
Додаток Ж

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «Казки, оповідання», оформленні з елементами етностилю

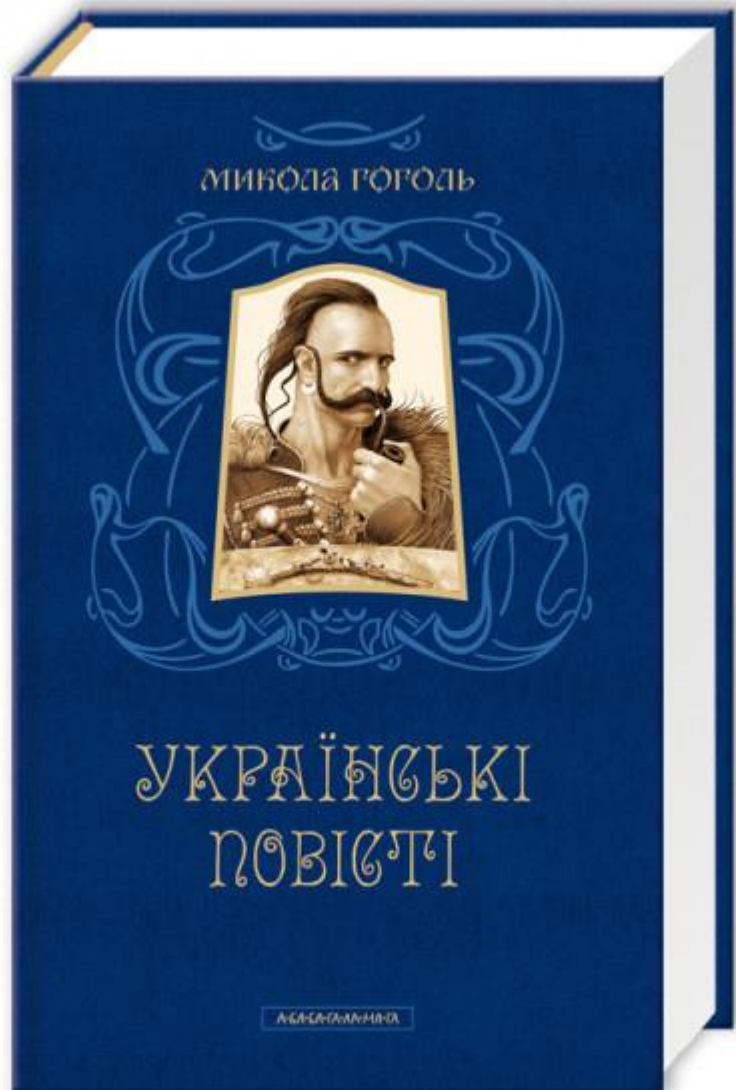
Додаток 3

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «Монографії», оформленні з елементами етностилю

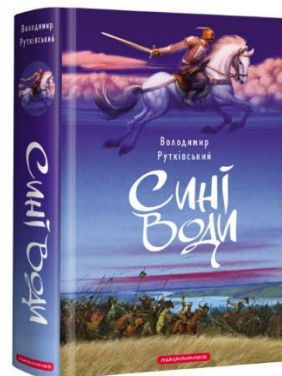
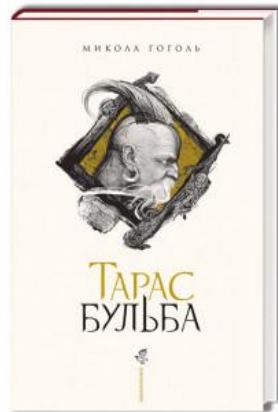
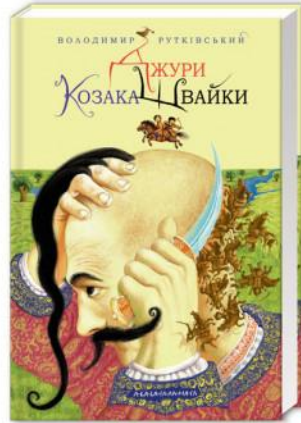
Додаток И

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»
у розділі «оповідання», оформленні з елементами етностилю

Додаток І

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «повісті, романи», оформленні з елементами етностилю

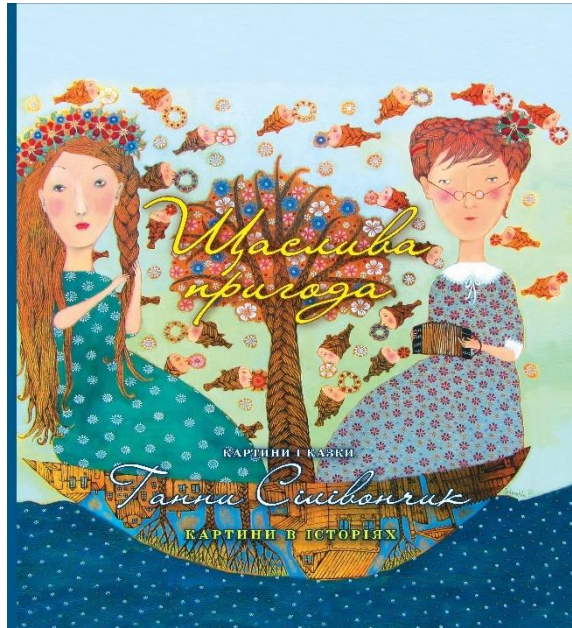
Додаток І

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у розділі «альбоми», оформленні з елементами етностилю

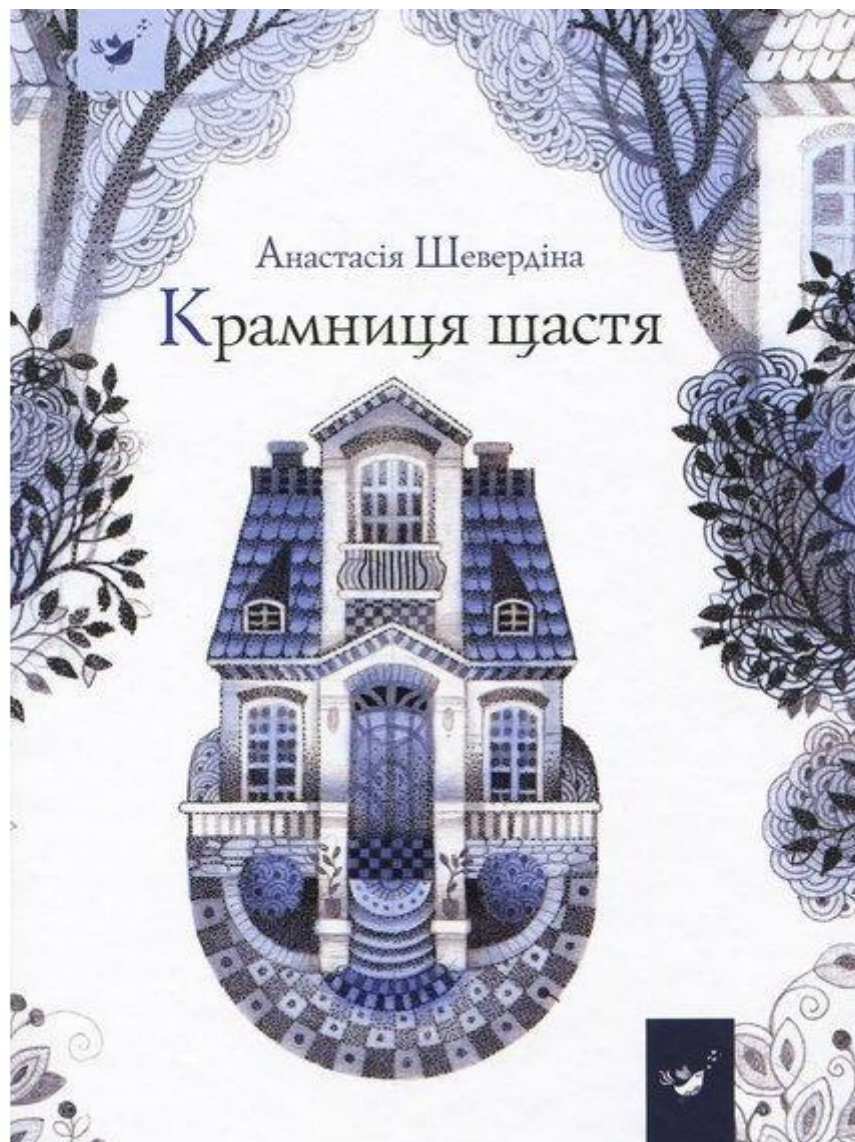
Додаток Й

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Час майстрів» у категоріях «Книжки для дітей (0-4 років)» та «Книжки для дітей (4-6 років)» оформленні з елементами етностилю

Додаток К

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Час майстрів» у категорії «Книжки для дітей (3-4 класи)», оформленні з елементами етностилю

Додаток Л

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Поезія», оформленні з елементами етностилю

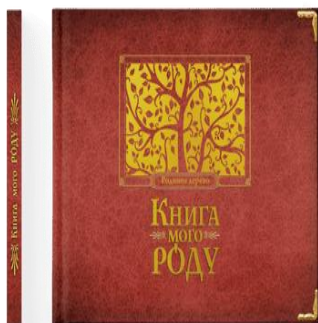
Додаток М

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Кулінарія», оформленні з елементами етностилію

Додаток Н

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Альбоми і артбуки», оформленні з елементами етностилію

Додаток О

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Мистецтво і культура», оформленні з елементами етностилію

Додаток П

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Художня проза», оформленні з елементами етностилю

Додаток Р

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Коротка проза і есеїстика», оформленні з елементами етностилію

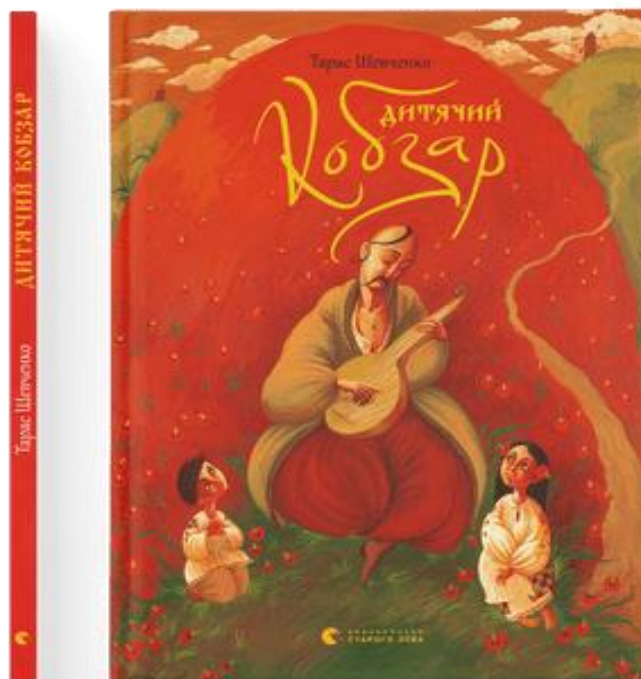
Додаток С

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Картонки», оформленні з елементами етностилію

Додаток Т

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Вірші для дітей», оформленні з елементами етностилю

Додаток У

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Книжки-картинки», оформленні з елементами етностилю

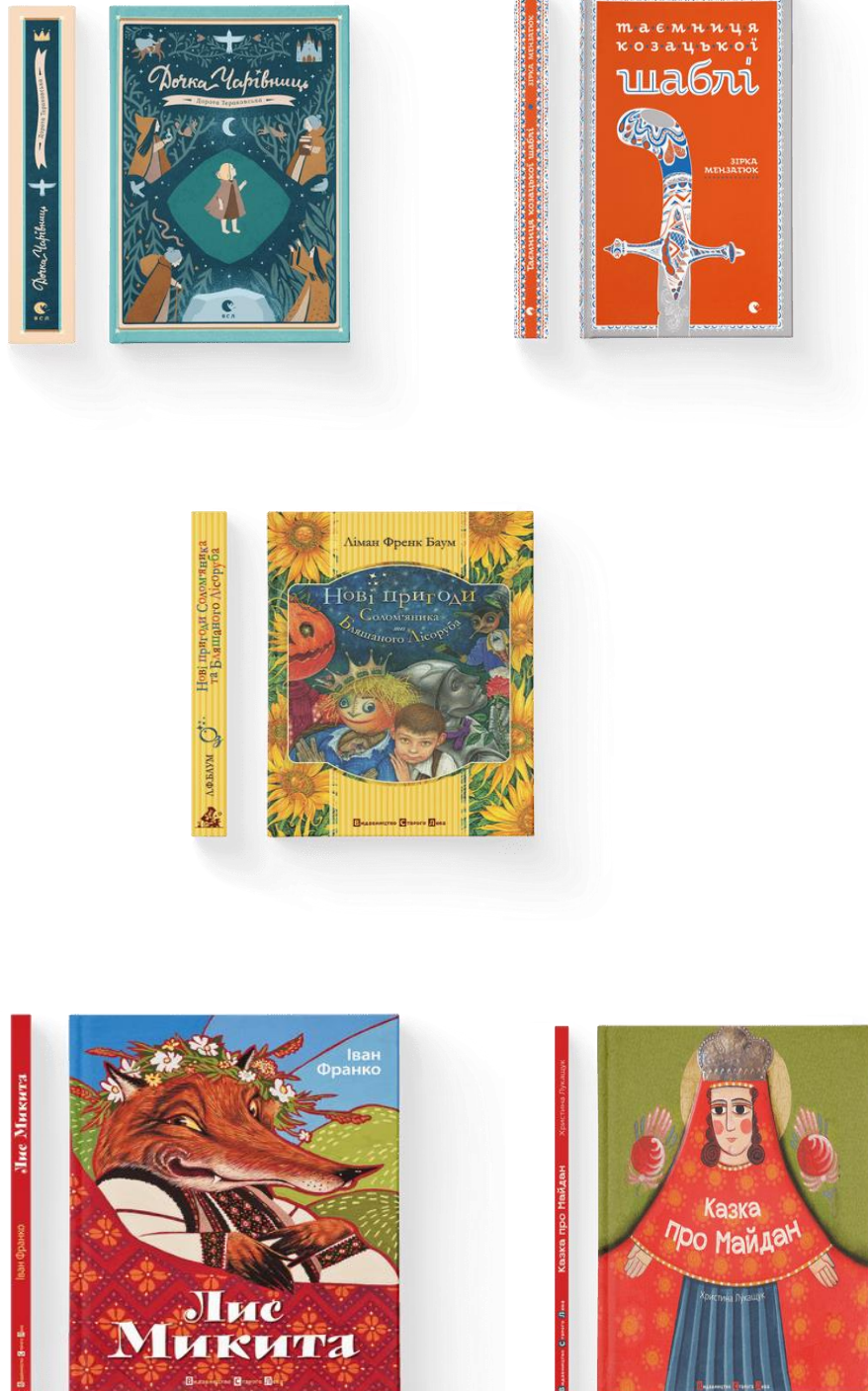
Додаток Ф

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Ілюстровані історії та казки», оформленні з елементами етностилію

Додаток Х

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Дитячі книги для читання», оформленні з елементами етностилію

Додаток Ц

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Дитячі для підлітків», оформленні з елементами етностилю

Додаток Ч

Обкладинки книг на сторінці онлайн-магазину «Видавництво Старого Лева» у розділі «Пізнавальні книги», оформленні з елементами етностилію

